

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
NAMANGAN MUHANDISLIK-QURILISH INSTITUTI

“TASDIQLAYMAN”

Namangan muhandislik-qurilish
instituti rektori

Sh.Ergashev

10

2024-yil

**08.00.15 – Tadbirkorlik va ichik biznes iqtisodiyoti ixtisosligi
bo‘yicha tayanch doktoranturaga kirish uchun
mutaxassislik fanlaridan imtihon**

DASTURI

Namangan-2024

Ushbu dastur Namangan muhandislik-qurilish institutining “Iqtisodiyot” kafedrasida ishlab chiqildi.

Tuzuvchi:

O.A.Aripov Namangan muhandislik-qurilish instituti “Iqtisodiyot” kafedrası mudiri, i.f.d., prof.

Taqrizchilar:

N.J. Sotvoldiyev “Menejment” kafedrası prof. i.f.d. (DSc)

I.Q. Sirojiddinov “Iqtisodiyot” kafedrası professori

Ushbu dastur Namangan muhandislik-qurilish instituti Ilmiy Kengashida ko‘rib chiqilgan va tavsiya etilgan.

TAYACH DOKTORANTURAGA KIRUVCHILAR UCHUN
08.00.15-TADBIRKORLIK VA KICHIK BIZNES IQTISODIYOTI
IXTISOSLIGI BO‘YICHA

DASTUR

Mamlakatimizda ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risidagi Qonuni va O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasiga asosan mutaxassislarning kasbiy mahoratini ko‘tarish va malakali iqtisodchi kadrlarni xalqaro andozalar darajasida tayyorlashni taqozo etadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” nomli kitobida xalqimizning ishonchi va orzu-niyatlari, ezgu umidlarini ro‘yobga chiqarish maqsadida ishlab chiqilgan Yangi O‘zbekiston strategiyasining asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida “kambag‘allikni qisqartirish va ehtiyojmand aholini ijtimoiy muhofaza qilish”¹ alohida belgilab berilgan bo‘lib, mazkur yo‘nalishdagi belgilangan vaqifalarni amalga oshirishda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning roli beqiyosdir.

O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati to‘g‘risida so‘z yuritganda, “mamlakatimizda har yili yaratilayotgan ish o‘rinlarining 90 foizi xususiy sektor xissasiga to‘g‘ri kelishini ta’kidlash lozim. Hozirgi kunda ushbu tarmoqda 5 milliondan ziyod aholi, ayniqsa, yoshlarimiz mehnat qilayotgani uning nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy hayotimizdagi o‘rni ham ortib borayotganini ko‘rsatadi. Shu boisdan ham agar biz iqtisodiyotimizni, ijtimoiy sohani yanada yuksaltiramiz desak, tadbirkorlikni rivojlantirish uchun barcha imkoniyat va sharoitlarni yaratib berishimiz zarur”².

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasidagi xalqaro andozalarni mamlakatimiz ta’lim tizimida qo‘llash bo‘yicha ishlarni olib borish xalqaro andozalarni mamlakatimiz ta’lim tizimida qo‘llash bo‘yicha ishlarni olib borish hozirgi kunning eng dolzarb masalasi bo‘lib hisoblanadi.

Ushbu dasturda keltirilgan mavzu va masalalar kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasidagi nazariy va amaliy qarashlarning hozirgi holatidan va chet el tajribasi asosidagi zamonaviy amaliyotidan kelib chiqadi.

Dasturda qo‘yilgan mavzular 08.00.15 – “Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti” ixtisosligi bo‘yicha fan doktori ilmiy darajasiga da’bogarlarining faqatgina shu sohadagi umumiy bilim darajasini aniqlash bilan cheklanmasdan, balki shu sohadagi muammolar va ularning yechimlarini topish bo‘yicha bilimga ega ekanligini namoyish eta olishini talab etadi.

Mazkur masalalar bo‘yicha nazariy muammolar fan doktorligiga da’vogarlarning shaxsiy qarashlarni shakllanishi yuzaga chiqarishga qaratilgan. Dastur 08.00.15 –

---

¹ Shavkat Mirziyoyevning “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” nomli yangi kitobi chop etildi. <https://xs.uz/uzkr/post/shavkat-mirziyoyevning-yangi-ozbekiston-strategiyasi-nomli-yangi-kitobi-chop-etildi>.

² Tadbirkorlikni jadal va yanada keng rivojlantirish uchun barcha sharoitlar yaratish – eng muhim vazifamizdir. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning mamlakatimiz tadbirkorlari bilan ochiq muloqot shaklidagi uchrashuvda so‘zlagan nutqi. 2021 yil 20 avgust – <https://uza.uz/uz/posts/>

“Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodisodiyoti” ixtisosligi pasportiga tegishli bo‘lgan barcha masalalarni o‘z ichiga qamrab oladi.

Ushbu dastur 08.00.15 – “Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti” ixtisosligi bo‘yicha iqtisodiyot fanlari doktori ilmiy darajasiga talabgor katta ilmiy xodim-izlanuvchilar va mustaqil izlanuvchilar instituti uchun mo‘ljallangan.

ASOSIY QISM

1-mavzu. Kichik biznes va tadbirkorlikning mohiyati va mazmuni

O‘zbekiston Respublikasining 2012 yil 5 fevralda qabul qilingan “Tadbirkorlik faoliyatini erkinligining kafolatlari to‘g‘risida”gi O‘RQ-328-sonli Qonuni. Kichik biznes va tadbirkorlik tushunchalari. Kichik biznes va tadbirkorlikning mohiyati. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishning maqsadi va vazifalari. Kichik biznes va tadbirkorlikni iqtisodiyotda tutgan o‘rni. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi davrida O‘zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlari. Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanishi.

2-mavzu: Kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatining turlari va shakllari

O‘zbekiston Respublikasining 2012 yil 5 fevraldagi qabul qilingan “Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida”gi O‘RQ-328-sonli Qonunida belgilab berilgan tadbirkorlik turlari. Ishlab chiqarish tadbirkorligi. Innovatsion tadbirkorlik. Ilmiy texnik tadbirkorlik. Tovar ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish bo‘yicha tadbirkorlik. Tijorat tadbirkorligi. Moliyaviy tadbirkorlik. Maslahalat tadbirkorligi. Maslahat xizmatlari.

Tadbirkorlik shakllari. Yakka tartibdagi tadbirkorlik. Xususiy tadbirkorlik. Jamoa tadbirkorligi. Firmalar. Mas‘uliyati cheklangan va cheklanmagan jamiyatlar. Aksiyadorlik jamiyati. Korporatsiya. Xolding kompaniya. Davlat korxonalar. Konsern. Konsortsium. Kooperativ. Kartel. Sindikat. Venchur korxonalar. Ijara korxonalar. Injiniring korxonalar.

3-mavzu: Kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini tashkil etish va boshqarish

O‘zbekiston Respublikasining 2012 yil 26 aprelda qabul qilingan “Oilaviy tadbirkorlik to‘g‘risida”gi O‘RQ-327-sonli Qonuni. Kichik biznes va tadbirkorlik korxonalarini tashkil etish va davlat ro‘yxatidan o‘tkazish tartibi. Kichik biznes sub’yektlarini bank, soliq va moliya muassasalaridan ro‘yxatdan o‘tkazish uchun zarur hujjatlar, ularning mazmuni. Kichik biznes sub’yektlarining bankrotligi. Kichik biznes va tadbirkorlik sub’yektlarini qayta tashkil etish va yopish tartibi. Kichik biznes va tadbirkorlik korxonalariga litsenziya berish tartibi. Kichik biznes

va tadbirkorlik korxonalariga litsenziya beruvchi tashkilotlar. Litsenziya berish muddatlari. Litsenziyani bekor qilish tartibi.

Kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini boshqarishning maqsadi va vazifalari. Kichik biznes va tadbirkorlik korxonalari boshqaruvining tashkiliy tuzilmalari. Kichik biznes va tadbirkorlik sub'yektlarini boshqarish usullari va qarorlar qabul qilish jarayoni.

4-mavzu: Kichik biznes va tadbirkorlik sub'yektlarida marketing faoliyatini tashkil etish

Kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatida marketingning ahamiyati. Marketing – biznes falsafasi. Marketingning boshqaruv funksiyasi. Bozorni tanlash. Tadbirkorlik faoliyatida bozor segmentatsiyasining ahamiyati. Bozor segmentatsiyasining xususiyatlari. Bozorni segmentlashni tashkil etish. Bozordagi maqsadli segmentni tanlash. Bozor imkoniyatlarida biznesdagi kuchli tomonlarning muvofiqligi. Tovarning hayotiylik davri. Kichik biznes va tadbirkorlik tizimida reklama faoliyatini tashkil etish. Kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatida marketing tadqiqotlaridan foydalanish. Kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini uchun marketing dasturini ishlab chiqish.

5-mavzu: Kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini rejalashtirish

Kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini rejalashtirishning maqsadi va vazifalari. Kichik biznes va tadbirkorlikni rejalashtirishda biznes rejaning ahamiyati. Biznes rejaning mohiyati, mazmuni va uni tuzish zaruriyati. Biznes rejaning asosiy bo'limlari. Biznes rejani bajarilishini nazorat qilish. Kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini rejalashtirishni takomillashtirish.

Kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini iqtisodiy tahlil qilishning maqsadi va vazifalari. Kichik biznes va tadbirkorlik korxonalari faoliyatini operativ va strategik tahlil qilish. Kichik biznes va tadbirkorlik korxonalari faoliyatini samaradorligi tahlili.

6-mavzu: Kichik biznes va tadbirkorlik sub'yektlariga xizmat ko'rsatuvchi bozor infratuzilmalari

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 20 avgustda tadbirkorlar bilan muloqot uchrashuvida, "Tadbirkorlik faoliyatini infratuzilma bilan ta'minlash yo'nalishida"gi masalalar. Infratuzilmaning mohiyati. Kichik biznes va tadbirkorlik sub'yektlariga xizmat ko'rsatuvchi bozor infratuzilmasi turlari. Brokerlik idoralari, ulgurji va chakana savdo tuzilmalari, lizing, konsalting va sug'urta kompaniyalari, bojxona xizmati, axborot – maslahat markazlari, injineriing va auditorlik firmalari.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 20 avgustda tadbirkorlar bilan muloqot uchrashuvida, "Tijorat banklarining uzoq muddatli resurs bazasi va

kreditlarning maqbul foiz stavkalarini shakllantirish yo‘nilishida” qanday masalalar o‘z ifodasini topdi.

O‘zbekistonning bank-moliya tizimi. Bank-moliya sohasidagi o‘zgarishlar. Banklarning asosiy operatsiyalari. Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishda banklarning roli. Banklardan kredit olish tartibi.

O‘zbekistonda soliq tizimi. Umumdavlat va mahalliy soliqlar. Soliq yukini kamaytirishga qaratilgan soliq siyosati. Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortish. Kichik biznes va tadbirkorlik sub’yektlaridan olinadigan soliq turlari. Kichik biznes va tadbirkorlik sub’yektlaridan soliq olish qoidalari va soliq imtiyozlari.

7-mavzu: Kichik biznes va tadbirkorlik sub’yektlarida ishlab chiqarish xarajatlari va mahsulot tannarxi tahlili

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 9 sentyabrdagi “Tadbirkorlik sub’yektlari uchun ma‘muriy va soliq yukini yanada kamaytirish, biznesning qonuniy manfaatlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6314-sonli Farmoni.

Ishlab chiqarish xarajatlarining mohiyati tarkibi va elementlari. Kichik biznes sub’yektlarining ishlab chiqarish, sotish va boshqa faoliyati natijasida yuzaga keladigan xarajatlarni turkumlash. Ishlab chiqarish xarajatlari. Noishlab chiqarish xarajatlari. Ichki xarajatlar. Tashqi xarajatlar. Doimiy xarajatlar. O‘zgaruvchan xarajatlar. Bevosita xarajatlar. Bilvosita xarajatlar. Mahsulot tannarxiga va uni hisoblash usullari. Mahsulot tannarxini pasaytirish yo‘llari.

8-mavzu: Kichik biznes va tadbirkorlik sub’yektlarining moliyaviy faoliyati tahlili

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 7 sentyabrdagi “Soliq majburiyatlarini bajarishda tadbirkorlik sub’yektlariga yanada qulay shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6307-sonli Farmoni. Kichik biznes va tadbirkorlik sub’yektlarining moliyaviy faoliyati ko‘rsatkichlari. Kichik biznes va tadbirkorlik sub’yektlarining asosiy moliyaviy hujjatlari. Balans. Kichik biznes va tadbirkorlik sub’yektlari moliyaviy faoliyatini tahlil qilish. Moliyaviy tahlilning turlari va ularni o‘tkazish uslublari. Kichik biznes va tadbirkorlikda moliyaviy rejalashtirishning mohiyati, maqsadi va asosiy ko‘rsatkichlari. Kichik biznes va tadbirkorlikda moliyalashtirish manbalari. Kichik biznes sub’yektlarini kredit bilan ta‘minlash shakllari. Kredit turlari. Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirishning boshqa manbaalari va ulardan samarali foydalanish.

Yalpi daromad va foyda. Foydaning turlari. Kichik biznes va tadbirkorlik sohasida foyda turlarini tahlil qilish. Kichik biznes va tadbirkorlik tizimida rentabellik darajasini hisoblash usullari.

9-mavzu: Tadbirkorlik etikasi va madaniyati

Tadbirkor rahbar etikasi. Tadbirkor rahbarning etika kodeksi. O'ziga jab etish imidji. Tadbirkor rahbar faoliyatining ruhiy-psixologik xususiyatlari. Tadbirkor rahbar etiketi. Suhbatlashish, tanishish hamda so'rashish normasi. Ish kontaktlarini tashkil etish. Ish suhbatlarini olib borish. Ish gog'ozlarini yozish. Telefonda gaplashish madaniyati. Ish protokoli va hisoboti. Tadbirkor rahbarning nutq madaniyati va uning ruhiy-psixologik xususiyatlari. Tadbirkor rahbarning tashqi ko'rinishi va o'zini tutishi. Tadbirkor rahbar va xodimlar o'rtasidagi munosabatlar. Tadbirkor rahbar va xodimlar o'rtasidagi munosabatlar. Tadbirkor rahbar faoliyatida mojaroli holatlar va ularni hal etish usullari.

10-mavzu: Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarining eksport salohiyatini baholash

Kichik biznes va tadbirkorlik sub'yektlarinida eksportning hozirgi holati va tahlili. Eksportyor korxonalarining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi. Eksportyor korxonalarda yaratilgan shart-sharoitlar va imtiyozlar. Eksportga mahsulot ishlab chiqaruvchi korxonalar oldida turgan mummolar va ularni bartaraf etish yo'llari. Kichik biznes korxonalarida eksportbop mahsulotlarni ishlab chiqarishni rag'batlantirish. Xorijda o'zbek savdo uylarini tashkil etish. Eksport ko'rsatkichlarini hisoblash usullari.

11-mavzu: Korxonalarining tashqi muhitini tahlil qilish

Mikromuhit tuzilmasi. Bozor yoki segmentda uzoq muddatli foyda olishdagi ichki yoqimlilikni aniqlovchi M.Porterning beshta raqobat kuchlari: raqobatchilar, tovar o'rnini bosuvchi mahsulotlar, yetkazib beruvchilar, sotuvchilar, bozorning salohiyatli ishtirokchilari. Intensiv raqobatchilik havfi. Tijorat kurashida xarajatlar qiymatini kamaytiruvchi to'siqlar. Yangi ishtirokchilarning paydo bo'lishi xavfi. Jozibali segmentga kirish va undan chiqishdagi to'siqlar. Har tomonlama yuqori to'siqli strategiyalar. Yangi texnologiya va mahsulotlarni monitoringi. Yetkazib beruvchilarning bozordagi hukmronligining kuchayish havfi. O'ziga jalb qilmaydigan segment. Yetkazib beruvchilar kuchi, darajani va konsentratsiyaning ortishi (o'sishi), o'rnini bosuvchi mahsulotlar, safining kamayishi. Himoyalanih strategiyasi. Strategiyani amalga oshirish uchun zaruriy bozor sharoitlari va xatarlari.

12-mavzu: Kichik korxonalarining ichki muhitini tahlil qilish

Iqtisodiy tahlilning maqsadi, vazifalari va unda qo'llaniladigan usullar. Korxonalar faoliyatining SWOT – tahlili usuli. Mahsulot ishlab chiqarish xarajatlari va ularning tarkibi. Kam xarajatlar orqali raqobat ustunliklariga erishish. Mahsulot tannarxidagi tarkiblarning farqlanishi: keng ko'lamli ishlab chiqarish yo'li orqali tejankorlikka erishish, ishlab chiqarish texnologiyasi, mahsulotlar konstruksiyasi, tarmoqqa kirishdagi xarajatlar, tashkiliy omillar. Xarajatlarni kamaytirish orqali raqobatda ustunlikka erishish. Mahsulotning differentsiyatsiyasi: tovar

differentsiyatsiyasi, xodimlar differentsiyatsiyasi, imidj va xizmat ko'rsatish differentsiyatsiyasi. Mahsulot differentsiyatsiyasining imkoniyatlari. Fokuslashish strategiyalari. Farqlanuvchi qobiliyatlar tushunchasi. Qiymat zanjiri: birlamchi va ikkilamchi faoliyatlar tahlili.

13-mavzu: Biznes g'oya - tahlilini metodik asoslari

Strategik biznes rejalashtirishning mohiyati. Missiya o'rniga biznes g'oya. Bozor ehtiyoji. Ichki qobiliyat. Taraqqiyot imkoniyatlari. Biznes sharti, qobiliyatlarga misollar. Institutsional bilim. Ichki jarayonlar. Ishonch va obro' e'tibor. Himoyalani qonun qoidalari. Strategik rejalashtirish yangilashish va transformatsiyalash jarayoni sifatida. Biznes g'oya, biznesning farqlanadigan jihatlari, strategik tahlil, rejalashtirish, biznes g'oyaning tarkibiy qismlari (bozorning ehtiyojlari, korxonaning ichki jihatlari, korxonalarining rivojlanish imkoniyatlari, biznes sharoitlari).

Ehtiyoj va talabning tuzilishi. Xususiy sarmoya tuzilmasi. Yaderli foydalilik. Konsultatsion mahsulot. Biznes soha chegaralarini aniqlash. Xususiy imkoniyatlar va qobiliyatlarni tashkillashtirishning tahlili. Tashkilot shaxsiy sarmoyasini tahlil qilish. Ishbilarmonlik xavfini hisobga olgan holda biznes soha ko'lamini aniqlashtirish. Biznes-g'oyaning shakllantirish.

14-mavzu: Diversifikatsiya va integratsiya

Diversifikatsiya turlari. Oldinga va orqaga integratsiya. Birlashuvchilarning asosiy shakllari. Yutilish va qo'shilishlar. Integratsionalizatsiya. Kirish va chiqishdagi to'siqlar. Biznesning strategik sohasi. Konglomeratsiya va sinergizm mezonlari. Ishlab chiqarish zanjiridagi bo'shliqlar. Xavfning pasayishi, diversifikatsiyalashgan korxonalar, diversifikatsiyaning afzalliklari va kamchiliklari. Strategik alianslar. Qo'shma korxonalar. Chet el bozorlariga chiqish usullari: eksport, franchayzing, qo'shma korxonalar, to'laligicha xorijiy kapital evaziga tuzilgan korxonalar. Uzoq va qisqa muddatli strategik shartnomalar. Global strategiya turlari: global, xalqaro, mul'timilliy va transmilliy strategiyalar.

15-mavzu: Bozor ulushi va o'sish sur'atini taqqoslash: Boston konsalting guruhi (BCG-Boston Consulting Group)

Boston konsalting guruhi (BCG) modelining kelib chiqish tarixi. BCG modelining tuzilishi. Tajriba samarasi va mahsulotning hayot sikli modeliga asoslangan BCG modelining ikki gipotezasi. BCG matritsa segmentatsiyasi. Yulduzlar, sog'iluvchi sigirlar, muammo tug'diruvchi bolalar, itlar. Firmaning biznes soha xarakteristikasi. Har xil moliyaviy ehtiyojlar va strategik maqsadlarga asoslangan bozorning to'rt guruhi. Rendi firmasining choy bozoridagi faoliyati. Rendi firmasi biznes sohasining BCG modeli, BCG modelining kuchli va zaif tomonlari. Bozorning nisbiy ulushi. BCG modelining asosiy kamchiliklari. BCG

modelida foydalaniladigan o'zgaruvchilar. Boston matritsasidagi foyda, naqd pul oqimi va muayyan strategiyasi bo'yicha takliflar. BCG modelining modifikatsiyalashgan matritsasi. BCG modelining modifikatsiyalashgan matritsada qo'llaniladigan kriteriyalar: raqobatli ustunliklarning hajmi, raqobatli ustunliklarni ro'yobga chiqarish usullarining miqdori.

16-mavzu: Bozorning raqobatbardoshligini va yoqimlilikini taqqoslash: Mak Kinsey (GE/Mc.Kinsey) modeli

Mak Kinsey (GE/Mc.Kinsey) modelining kelib chiqishi tarixi. GE/Mc.Kinsey modelining tuzilishi. GE/Mc.Kinsey modeli matritsasining tuzilishi. Strategik holatlar sohasi. G'oliblar sohasi, yutqazganlar sohasi va o'rtadi sohasi. Biznesni o'rtacha holati va biznesni ishonchsiz turlari. GE/Mc.Kinsey modelini kuchli va zaif tomonlari. GE/Mc.Kinsey modelida qo'llaniladigan bozor yoqimlilik va kompaniyani kuchli tomonini xarakterlovchi o'zgarishlar. Bozorning yoqimlilik va biznesning strategik holatidagi omillar. Bozorning (tarmoqning, raqobatchilik omillari, moliyaviy-iqtisodiy, ijtimoiy-psixologik omillar) xarakteristikasi. GE/Mc.Kinsey modeli variatsiyasi. Dey tomonidan taklif qilingan GE/Mc.Kinsey modelining variatsiyasi. O'ziga jalb etuvchi bizneslar. Raqobat holatining kuchli tomonlari. Moniyeson tomonidan taklif qilingan GE/Mc.Kinsey modelining variatsiyasi. Bozorni va tarmoqni jalb etilganligi

17-mavzu: Tadbirkorlik faoliyatida biznes-reja tipologiyasi. Biznes-rejaga qo'yiladigan asosiy talablar.

Tadbirkorlik faoliyatida biznes-reja maqsadi. Biznes-reja asosiy tipologiyasi va turlari. Xo'jalik yuritish uchun va kredit olish uchun biznes-reja. Ularning xususiyatlari va asosiy belgilari. Tijorat yoki investitsiya loyihasi uchun to'liq biznes-reja, uning qisqacha tavsifi. Tadbirkorning biznes-rejasi, uning mazmuni va tizimi. Firma tashkiliy tizimi bo'limi uchun biznes-reja. Kredit olish uchun biznes-reja. Uning xususiyati va belgilari. Mamlakatni modernizatsiyalash sharoitida mamalakat hududini rivojlantirish uchun biznes-reja. Biznes-reja ishlab chiqish uchun qo'llaniladigan umumiy talablar va mazmuni.

18-mavzu: Biznes-loyiha va biznes-reja ishlab chiqishdagi asosiy bosqichlar. Asosiy bo'limlarning mazmuni va tuzilishi

Biznes-reja: tavsifi, tuzish usuli. Aniq qo'yilgan maqsad va unga erishishdagi korxonalar strategiyasi. Xo'jalik yuritish faoliyati uchun biznes-rejaning "klassik tizimi". Hisobot yilidagi korxonaning holatining tahlili. Biznesni ifodalash. Bozor. Marketing. Ishlab chiqarishni rivojlantirish. Boshqaruv va kadrlar. Moliya. Foyda va zarar. Rejalashtirilayotgan o'zgarishlar. Xo'jalik yuritish faoliyati biznes-rejasini asosiy bo'limlari mazmuni. Biznes-reja bo'limlarining zaruriyati. Titul varag'i. Kirish qismi. Soha holati tahlili. Loyiha mohiyati. Marketing rejasi. Ishlab chiqarish rejasi. Tashkiliy ishlar rejasi. Havf – xatarni baholash. Moliyaviy reja.

Ishlab chiqarish ustidan nazorat va korxonada biznes – rejani tadbiq etish. Nazoratning an'anaviy yo'nalishlari: zahiralarni nazorati, ishlab chiqarish jarayoni nazorati, sifat nazorati, bozor ulushi va sotuv hajmi nazorati. Investitsion loyiha. Investitsion loyihalari hujjatlarini ishlab chiqish, ekspertizadan o'tkazish va tasdiqlash to'g'risidagi Nizomning asosiy qoidalari. Investitsiya loyihalari bo'yicha ma'lumotlar bankini yaratish va monitoringini amalga oshirish.

19-mavzu: Loyiha va biznes-rejani ishlab chiquvchi korxonada bayoni

Korxonani umumiy bayoni. Faoliyatning asosiy yo'nalishlari. Sexlarni, asbob-uskunalarni, dastgohlarni joylashtirish. Korxonaning ishlab chiqarish quvvatini oshirish yoki kamaytirish. Avvalgi va hozirgi faoliyatning asosiy natijalari. Korxonaning kuchli va kuchsiz tomonlariga holis baho berish. Ishlab chiqarishni tashkil etish. Korxonaning asosiy vositalar bilan ta'minlanganligi. Xom ashyo, material va komplekt qismlarni yetkazib beruvchilar. Xom ashyon yetkazib beruvchilar klassifikatsiyasi. Pasportini ichki tuzilishi va ko'rsatkichlari nomi. Dastlabki texnik-iqtisodiy hisoblash tarkibi (DTIH), Investitsiya loyihasini texnik iqtisodiy asoslash tarkibi (TIA). Loyihaning TIA asosiy texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlari. Mamlakatni modernizatsiyalash sharoitida investitsiya loyihasini amalga oshirish. Loyihani amalga oshirish bosqichlari.

20-mavzu: Marketing rejasi – biznes-rejaning bo'limi sifatida

Mamlakatni modernizatsiyalash sharoitida korxonaning marketing rejasini ishlab chiqishning mohiyati va mazmuni. Tashqi va ichki tahlil. Marketing operatsiyalari: Tovar taqsimoti, narx bergilash, bozorga siljinish, byudjetlashtirish va dasturlashtirish bayon qilinadi. Quyidagilarni ko'rib chiqish va muhokama qilish: marketing general strategiyasi va korxonaning maqsadini: narx siyosatini tanlash, o'tkazish va tovar yetkazib berish shartini: sotuv taktikasini o'tkazish; xizmat ko'rsatish va kafolatlashni; korxonani rivojlantirish rejalarini ko'rib chiqish. Bo'limning asosiy qismi – byudjetlashtirish va dasturlash. Asosiy iste'molchilar haqida ma'lumot berilishi. Tovar taqsimlash kanallari, distribyuterlar, savdo agentlari, kommivoyajerlar va har xil savdo tuzilmalari vakillari. Mamlakatni modernizatsiyalash sharoitida qaysi bozorlarga to'g'ridan to'g'ri chiqish mumkinligi, haridorlar talabi va ishlab chiqarishi mumkin bo'lgan tovar sotuvi hajmini aniqlash.

21-mavzu: Kichik korxonalar faoliyatini yuritishning moliyaviy manbalari va ularning samaradorlik ko'rsatkichlari

Kichik korxonalar faoliyati (biznesi) ni tashkil etish va yuritish uchun zarur bo'lgan moliyaviy mablag'lar manbalari. Kichik korxonalar faoliyati (biznesi) ni to'g'ridan to'g'ri investitsiyalar va grantlar asosida moliyalashtirish tartibi. Kichik korxonalar faoliyati (biznesi) ni kredit mablag'lari asosida moliyalashtirish tartibi. Kichik korxonalar ishlab chiqarish samaradorligining tarkibiy qismlari va mezonlari. Ishlab chiqarish xarajatlarining umumiy (absolyut) va qiyosiy, iqtisodiy,

samaradorligi. Samaradorlik tushunchasi mohiyati. Ijtimoiy va iqtisodiy samaradorlik tushunchalari. Ijtimoiy ishlab chiqarish samaradorligi o'sishining tarkibiy qismlari. Samaradorlikni o'lchash ko'rsatkichlari tizimi. Ishlab chiqarish xarajatlarining umumiy, absolyut va qiyosiy-iqtisodiy samaradorligi. Xarajatlarni qoplash muddati xarajatlar samaradorligining muhim ko'rsatkichi. Ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishlari.

22-mavzu: Kichik korxonaning asosiy fondlari va ishlab chiqarish quvvati

Asosiy fondlar va ularning kichik korxonada faoliyatidagi o'rni. Kichik korxonaning aylanma va uzoq muddatli aktivlari. Uzoq muddatli aktivlarning tuzilishi. Asosiy fondlarning turlari, tarkibi va ko'rsatkichlari. Ishlab chiqarishning asosiy fondlari. Noishlab chiqarishning asosiy fondlari. Asosiy ishlab chiqarish fondlari guruhlari. Asosiy fondlarning aktiv va passiv qismlari. Asosiy fondlarni hisobga olish va rejalashtirish. Asosiy fondlarni baholashning boshlang'ich, qayta tiklanish va qoldiq qiymati. Asosiy fondlarning jismoniy va ma'naviy eskirishi. Amortizatsiya ajratmasi. Asosiy fondlarni modernizatsiyalash. Kichik korxonaning ishlab chiqarish quvvati va uni hisoblash usullari. Asosiy fondlardan ekstensiv foydalanish ko'rsatkichlari. Asosiy fondlardan intensiv foydalanish ko'rsatkichlari. Asosiy ishlab chiqarish fondlaridan integral foydalanish ko'rsatkichlari. Fondlar qiymatini oshiruvchi omillar. Asosiy ishlab chiqarish fondlaridan foydalanishni oshiruvchi asosiy yo'nalishlar. Kichik korxonalarini modernizatsiya qilish, texnik va texnologik qayta jihozlashni yanada jadallashtirish, zamonaviy moslashuvchan texnologiyalarni keng joriy etish.

23-mavzu: Kichik korxonaning aylanma fondlari va aylanma mablag'lari

Aylanma fondlar va aylanma mablag'lar to'g'risida tushuncha. Aylanma ishlab chiqarish va muomala fondlari. Aylanma fondlarning tarkibi, shakllanish manbalari va foydalanish ko'rsatkichlari. Ishlab chiqarish zaxiralari. Kelgusi davr xarajatlari.

Tugallanmagan ishlab chiqarish va o'zi tayyorlagan yarim tayyor mahsulotlar. Aylanma fondlarni tejashni iqtisodiy ahamiyati. Kichik korxonada aylanma fondlar elementlarini tejash. Moddiy resurslarni tejashning tashkiliy-iqtisodiy yo'nalishlari. Aylanma mablag'lar va ularning samaradorligini oshirish yo'llari. Aylanma mablag'larni shakllanish manbalari. Aylanma mablag'larga bo'lgan ehtiyojni aniqlash. Aylanma mablag'lar normasi.

24-mavzu: Kichik korxonaning ishlab chiqarish faoliyati, xarajatlari, foydasi va rentabelligi

xarajatlar to'g'risida tushuncha va ularning tasnifi. Moddiy va mehnat xarajatlari. Tijorat xarajatlari. Ishlab chiqarish xarajatlari. Ijtimoiy sug'urta ajratmalari. Kichik korxonalarining ishlab chiqarish to'g'risidagi boshqa xarajatlar. Favqulodda

zararlar. Foyda va uni shakllantirish manbalari, foydani taqsimlash tartibi, ko'paytirish yo'llari. Korxonada foydasini shakllanish manbalari. Korxonada sof foydasining taqsimoti. Korxonada foydasini ko'paytirish yo'llari. Rentabellikning ko'rsatkichlari. Yalpi foyda o'zgarishiga ta'sir etuvchi omillar hisob-kitobi. Korxonada sof foydaning shakllanish jarayoni. Hozirgi mamlakatni modernizatsiyalash sharoitida, O'zbekiston sharoitida foyda va rentabellikka ta'sir etuvchi omillar.

25-mavzu: Kichik korxonaning investitsiya faoliyati

Investitsiyalarga oid tushunchalar mazmuni, investitsiya tasnifi va ahamiyati. Moliyaviy va nomoliyaviy investitsiyalar. Investitsiya – moliya bozorining elementidir. Investitsiyalarning turlari. Investitsiya manbaalari va ularning kichik korxonaga yo'naltirish sohalari. Investitsiya manbalarini shakllantirish. Moliya bozorlarini tasnifi.

Pul bozori. Qimmatli qog'ozlar bozori. Sarmoyalar bozori. Investitsiyaviy loyihalar samaradorligi ko'rsatkichlari, ularni aniqlash, baholash va samaradorligini oshirish yo'llari. Kichik korxonaning investitsiya strategiyasi. Investitsion loyiha. Investitsiya loyihasining samaradorligini hisoblash. Investitsiya rentabelligi. Investitsiya oqimini diskontlashtirish.

26-mavzu: Biznesni baholashning qiyosiy yondashuv usuli

Qiyosiy yondashuvning mazmuni. O'xshash korxonalar tanlovining kriteriyalari. Muhim narx mul'tiplikatorlari va ularning xususiyatlari. Qiyosiy yondashuvning umumiy tavsifnomasi. Analog korxonalar tanlovining muhim tamoyillari. Soha o'xshashliklari. O'sish istiqbollari. Moliyaviy risk. Menejment sifat darajasi. Narx mul'tiplikatorlarining tavsifnomasi. Qiymatning umumiy qiymatini shakllantirish. Qiyosiy yondashuvda matematik usullarni qo'llash. Analog kompaniyalar uslubi. Bitim yoki sotuv usuli. Soha koeffitsientlar uslubi. Analog korxonada usuli orqali baholashning bosqichlari. Bozor va moliyaviy infomatsiyadan foydalanish. Baho va foyda mul'tiplikatorlari. Baho deidentlari mul'tiplikatorlari.

27-mavzu: Biznesni baholarshning xarajatli yondashuv usuli

Sof aktivlar uslubi. Ishlab chiqarish materiallari zahirasini baholash usullari. Ishlab chiqaruvchi ko'chmas mulk bahosi. Asbob va uskunalar bahosi. Nomoddiy aktivlar bahosi. Moliyaviy qo'yilmalar bahosi. Likvidatsion (tugatish) qiymat usuli. Korxonada ko'chmas mulkning asoslangan bozor qiymatini aniqlash. Daromadlarni kapitallashtirish usuli. Kumulyativ qurish uslubi. Mashina va asbob-uskunalar bozor qiymatini baholash. Nomoddiy aktivlar qiymatini baholash. Tovar belgisi qiymatini baholash. Moliyaviy qo'yilmalarning bozor qiymatini baholash. Kapitalizatsiya foiz stavkasini kapital xarajatlarini hisobga olib aniqlash uslubi. Bevosita kapitalizatsiya uslubi. Yalpi daromad mul'tiplikatorlari.

TAYACH DOKTORANTURAGA KIRUVCHILAR UCHUN
08.00.15-TADBIRKORLIK VA KICHIK BIZNES IQTISODIYOTI
IXTISOSLIGI BO‘YICHA KIRISH SINOVLARINI

BAHOLASH MEZONI

1. Yo‘nalish fanlaridan kirish sinovlari yozma ish tarzda sinov savollariga javoblar yozish asosida o‘tkaziladi. Har bir savolnoma 5 ta savoldan iborat bo‘ladi.
  2. Yozma ishlar 0 baldan 100 balgacha baholanadi. Har bir savol maksimal 20 baldan baholanadi.
  3. Savolnomaning har bir savoli quyidagi mezonlar bo‘yicha baholanadi:
    - 15-20 ball, savol to‘la har tomonlama chuqur yoritilgan chizma sxemalar berilganshu savolning hamma pozitsiyalari yoritilgan xulosa berilgan, o‘z fikr mulohazasini erkin ifodalay olgan;
    - 10-15 ball, savol to‘la yoritilgan chizma va sxemalari berilgan savolda asosiy pozitsiyalar yoritilgan, xulosa berilgan;
    - 5-10 ball, savol qisman yoritilgan bo‘lib, umumiy fikrlar berilgan, asosiy pozitsiyalar yoritilgan, chizma va sxemalari berilmagan, xulosa berilgan;
    - 0-5 ball, savol qisman yoritilgan bo‘lib, chizma va sxemalar berilmagan, xulosalar berilmagan.
- Savolnomadagi 5 ta savolning yozilgan javoblariga qo‘yilgan ballar yig‘indisi asosida tayanch doktoranturaga kiruvchilarining ixtisoslik fanlaridan to‘plagan umumiy bali aniqlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

I. Asosiy adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. // 30.04.2023. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси (lex.uz)
2. O'zbekiston Respublikasi Qonuni. Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida 2012 yil 5 fevral. O'RQ-328-sonli Qarori <https://lex.uz>
3. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. "Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida" 2012 yil 26 aprel, O'RQ-328-sonli Qarori <https://lex.uz>
4. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. "Raqobat to'g'risida" 2012 yil 6 yanvar, O'RQ-319-sonli Qarori <https://lex.uz>
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "Tadbirkorlik sub'yektlari uchun ma'muriy va soliq yukini yanada kamaytirish, biznesning qonuniy manfaatlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2021 yil 15 sentyabr, PF-6314-sonli Farmoni. <https://lex.uz>
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "Soliq majburiyatlarini bajarishda tadbirkorlik subyektlariga yanada qulay shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2021 yil 7 sentyabr, PF-6314-sonli Farmoni. <https://lex.uz>
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "Tadbirkorlik faoliyatining jadal rivojlantirilishini ta'minlashga xususiy mulkni har tomonlama himoya qilishga va ishbilarmonlik muhitini sifat jihatidan yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 2021 yil 5 oktyabr, PF-4848-sonli Farmoni. <https://lex.uz>
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. "Tadbirkorlikni qo'llab quvvatlash tizimini takomillashtirish, ishbilarmonlik muhitini yanada yaxshilash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 2021 yil 5 oktyabr, PF-4848-sonli Farmoni. <https://lex.uz>
9. Mirziyoev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. To'ldirilgan ikkinchi nashri. –T.: «O'zbekiston» nashriyoti, 2022. – 416 bet.
10. Mirziyoev Sh.M. Inson qadri, uning ruquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlar uchun. –T.: «O'zbekiston» nashriyoti, 2022. – 392 bet.

II. Internet saytlari

1. www.my.gov.uz – O'zbekiston Respublikasi hukumat portali
2. www.lex.uz - O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi
3. www.economics.ru – Rossiya Federatsiyasi Iqtisodiyot Vazirligi
4. www.chamber.uz - O'zbekiston Respublikasi tadbirkorlar palatasi
5. www.ziyonet.uz - O'zbekiston Respublikasi Yoshlari Elektron kutubxonasi
6. www.ereport.ru – Jahon iqtisodiyoti bo'yicha axborotlar to'plami
7. www.stplan.ru – Rossiya Federatsiyasi iqtisodiyot va boshqaruv sayti

8. www.catback.ru – Rossiya Federatsiyasi iqtisodiyot bo'yicha ilmiy maqolalar va o'quv materiallari

9. www.google.scholar.ru – Rossiya Federatsiya Ilmiy maqolalarni tekshirish sayti

